ALEXANDER TENDLER

Materialismul stalinist şi moralitatea: V.I.Stalin, *Materialismul dialectic şi istoric*, (NY: International Publishers, 1940) – traducere şi studiu critic

Frankfurt am Main 2014

Cuprins

Studiu critic

Prezenta lucrare a lui I.V.Stalin este o broşură propagandistică publicată de editura International Publishers în 1940, la New York. I.V.Stalin excelează aici prin rigurozitatea conceptuală, brevitatea argumentativă şi rectitudinea concluziilor sale, din punctul de vedere al ideologiei marxist-leniniste. Studiul critic al prezentei lucrări are avantajul de a fi liber de obligaţii şi constrângeri ideologice, inerente în regimul comunist. Fenomenul stalinist, ca ideologie şi realitate, poate fi evaluat mai corect prin perspectiva unor surse şi idei umaniste universale.

Ca autor, Stalin demonstrează aici absoluta sa fidelitate ideologică faţă de Karl Marx şi V.I.Lenin. Argumentele şi tezele lui Stalin sunt ilustrate cu diferite citate din operele marxist-leniniste, menţionate fără critici sau rezerve. Mai mult de atât, pentru Stalin adversarii sau criticii teoriilor marxist-leniniste sunt proprii săi adversari, pe care el consideră că este obligat să-i contracareze sistematic.

Axioma filozofică din cadrul prezentei lucrări este supremaţia materiei asupra spiritului. Materialismul dialectic este filozofia care explică şi justifică inferioritatea idealismului metafizic ca metodă de cunoaştere a realităţii. Materialismului dialectic înseamnă examinarea fenomenelor din natură şi percepţia principiilor conform cărora evoluează materia.

Materia sau natura, ca generalitate, se caracterizează prin dialectică, adică prin conflictul permanent între elemente opuse. Evoluţia este procesul conflictual în cadrul căruia anumite forţe devin superioare faţă de alte forţe iar astfel se creează o nouă realitate. Această dialectică materială conflictuală este permanentă. În cadrul dialecticii materiale, factorul primordial este cel ascendent, în contradicţia cu factorul descendent, muribund. În consecinţă, viziunea corectă a realităţii este cea prospectivă, în contrast cu viziunea retrospectivă. În sistemul dialectic, dezvoltarea sau evoluţia sunt un proces progresiv nu circular, de la simplu la complex, de la inferior la superior.

Punctul cardinal al ideologiei marxist-leniniste, după cum este exprimat aici de Stalin, este aplicarea absolută şi necondiţionată a materialismului dialectic din natură în domeniul umanităţii, al vieţii sociale, economice şi morale. Conform ideologiei materialiste, existenţa şi istoria omului trebuie să fie considerate numai din punct de vedere material. Istoria trebuie să fie studiată şi scrisă numai cu privire la viaţa economică a oamenilor. Fenomenele istorice sociale nu trebuie să fie considerate din punctul de vedere al justiţiei eterne ci numai din punct de vedere circumstanţial. Proprietatea privată nu este un principiu etern sau statornic ci numai o circumstanţă temporară.

Forţa motrică a evoluţiei sociale şi materiale este conflictul dintre clasele exploatatoare şi clasele de exploataţi. Soluţia acestui conflict secular implică înlăturarea exploatării, armonizarea relaţiilor de producţie cu situaţia forţelor de producţie şi înlocuirea proprietăţii private cu proprietatea socială. A mijloacelor de producţie. Stalin prezintă un tablou al transformărilor sociale, cauzate de principiile materialismului dialectic aplicat în domeniul social şi economic. În această viziune, evoluţia socială este permanentă şi predictibilă, până la anihilarea cauzelor ei fundamentale, adică până la stabilirea unei ordini sociale şi economice prin revoluţia care a dus la constituirea URSS-ului.

În viziunea lui Stalin, evoluţia în istorie, pe toate planurile, este numai un fenomen colectiv, iar individul de sine stătător, nu există sau nu este un factor în acest proces de evoluţie. Omul are o anumită apartenenţă socio-economică iar existenţa sa este condiţionată de acest factor. Omul ca persoană individuală nu există, nu are dreptul la opiniile sale, formate prin capacităţile sale intelectuale şi morale. Omul ca individ nu are dreptul la proprietatea bunurilor sale, a bunurilor pe care le produce sau le câştigă iar evenimentele din viaţa nu au nici un sens şi nici un conţinut moral.

Pentru Stalin, omul este numai un producător şi consumator al materiei. Absenţa moralităţii bazată pe idei şi sublimităţi metafizice este o lacună ideologică inacceptabilă. În cadrul materialismului stalinist, omul este considerat numai drept un instrument de producţie, lipsit de orice conţinut moral şi, prin urmare, capabil de orice.

Oribilele circumstanţe din secolul XX demonstrează pericolul inerent al ideologiilor lipsite de elementul metafizic, uman şi moral. Bibliografia menţionată aici conţine studii fundamentale despre proximitatea şi similitudinea dintre stalinism şi nazism ca sistem imoral şi inuman. Studiul critic de faţă este un adaos la bibliografia menţionată de noi aici, care demonstrează pericolul teoriilor intolerante, inumane şi ateiste. Materialismul stalinist după cum este prezentat în lucrarea lui Stalin adusă aici face parte din categoria acestor teorii inumane şi reprobabile. Pericolul acestor ideologii provine din negarea moralităţii clasice.

J. V. Stalin Septembrie 1938

Materialismul istoric şi dialectic

Materialismul dialectic este viziunea partidului marxist-leninist. Această viziune se numeşte materialism dialectic pentru că atitudinea fundamentală faţă de fenomenele naturii, metoda de studiu şi percepere este *dialectică.* Interpretarea fenomenelor naturii, concepţia despre aceste fenomene, teoria lor este *materialistă*.

Materialismul istoric este extensia principiilor materialismului dialectic la studiul vieţii sociale, o aplicare a principiilor materialismului dialectic la fenomenele vieţii sociale, la studiul societăţii şi al istoriei sale.

De obicei, atunci când ei descriu metoda lor dialectică, Marx şi Engels se referă la Hegel drept filozoful care formulat caracteristicile principale ale dialecticii. Dar acest lucru nu înseamnă că dialectica lui Marx şi Engels este identică cu dialectica lui Hegel. De fapt, Marx şi Engels au preluat din dialectica hegeliană numai "sâmburele raţional", i-au îndepărtat învelişul idealistic şi au continuat dezvoltarea sa pentru a-i acorda forma ştiinţifică modernă.

Marx spune: "Metoda mea dialectică nu este numai fundamental diferită de cea a lui Hegel, ea este direct opusă. Hegel transformă procesul de gândire cu numele de *Idee* într-un subiect independent. Procesul de gândire este de *demiurgul* (creatorul) lumii reale iar lumea reală este numai forma exterioară, fenomenul noţiunii de *Idee*. Pentru mine, din contra, idea este numai lumea materială reflectată de spiritul uman şi transpusă în formele gândirii." [1]

Când ei descriu materialismul lor, Marx şi Engels se referă, de obicei, la Feuerbach ca filozoful care a restabilit materialismul în drepturile sale. Dar, aceasta nu înseamnă că materialismul lui Marx şi Engels este identic cu materialismul lui Feuerbach. De fapt, Marx şi Engels au luat de la materialismul lui Feuerbach "sământa interioară", au dezvoltat-o într-o teorie științifică-filozofică a materialismului şi au înlăturat impedimentele religioase, idealiste şi etice. Ştim că Feuerbach era, în esenţă, un materialist, dar a avut obiecţiuni cu privire la denumirea materialismului. Engels a declarat de mai multe ori că "în ciuda bazei sale materialiste, Feuerbach a rămas legat de cătuşele idealiste tradiţionale" şi că "adevăratul idealism al lui Feuerbach devine evident imediat când ajungem la filozofia sa despre religie şi etică."[2]

Dialectica provine de la termenul grecesc *dialego*, a cuvânta, a dezbate. În antichitate, dialectica era arta de a ajunge la adevăr prin dezvăluirea contradicţiilor în argumentul unui adversar şi prin rezolvarea (aplanarea) acestor contradicţii. În antichitate, existau filozofi care credeau că dezvăluirea contradicţiilor în gândire şi contactul cu opinii opuse era ceea mai bună metodă de a ajunge la adevăr. Această metodă dialectică de a gândi, ulterior extinsă la fenomenele naturii, s-a dezvoltat în metoda dialectică de percepţie a naturii, care consideră că fenomenele naturii sunt în moţiune permanentă, supuse la schimbări permanente. Conform metodei dialectice de gândire, dezvoltarea naturii este rezultatul dezvoltării contradicţiilor în natură, cauzată de interacţiunea forţelor opuse din natură.

În esenţa sa, dialectica este direct opusă metafizicii.

1) Principalele caracteristici ale metodei dialectice marxiste sunt următoarele:

(a) În contradicţie cu metafizica, dialectica nu consideră natura ca o aglomerare întâmplătoare de obiecte şi fenomene, izolate, fără legătură, independente una faţă de alta; dialectica consideră natura ca o totalitate integrală de care obiectele, fenomenele sunt legate organic, sunt dependente şi determinate una de alta.

În consecinţă, metoda dialectică susţine că nici un fenomen din natură nu poate fi înţeles ca atare, izolat de fenomenele înconjurătoare. Oricare fenomen din oricare domeniu al naturii poate deveni nesemnificativ pentru noi dacă este considerat separat şi nu în ansamblul condiţiilor înconjurătoare. Metoda dialectică consideră, *vice versa*, că orice fenomen poate fi explicat şi înţeles dacă este

---

[1] K.Marx, *Capital* v. I, p.xxx, NY: International Publishers
[2] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach*, NY: International Publishers, pp. 39, 43

considerat în legătura sa inseparabilă de fenomenele înconjurătoare, ca un fenomen condiţionat de fenomenele înconjurătoare.

b) În contradicţie cu metafizica, dialectica susţine că natura nu se află într-o stare de repaus şi imobilitate, de stagnare şi stabilitate permanentă ci într-o stare de mişcare şi schimbare permanentă, într-o stare de reînnoire şi dezvoltare continuă, în care permanent ceva este în urcare şi dezvoltarea iar permanent ceva este în proces de dezintegrare şi dispariţie.

În consecinţă, metoda dialectică solicită ca fenomenele să fie considerate nu numai din perspectiva relaţiilor şi interdependenţei lor dar şi din punctul de vedere al mişcărilor, al schimbărilor, al dezvoltării lor, al apariţiei şi dispariţiei lor din existenţă.

Metoda dialectică consideră că cel mai important factor nu este ce apare a fi durabil la un moment dat dar care începe deja să dispară ci factorul ascendent şi în proces de dezvoltare, cu toate că la un anumit moment acest factor poate apare să nu fie durabil. Metoda dialectică consideră că numai factorul ascendent şi în dezvoltare este invincibil.

Engels spune: "Toată natura,de la cel mai mic până la cel mai mare, de la boabele de nisip până la soare, de la protista (celula vie fundamentală – NT, în original) până la om, este într-o permanentă venire în viaţă şi dispariţie din viaţă, într-un permanent flux, într-o neîntreruptă mişcare şi schimbare."[3]

Prin urmare, afirmă Engels, dialectica "percepe obiectele şi imaginile perceptuale în legătura lor reciprocă, în concatenaţia lor, în mişcarea lor, în ascendenţa şi dispariţia lor." (*Ibid.*)

c) În contradicţie cu metafizica, dialectica nu consideră procesul de dezvoltare ca un simplu proces de creştere, în care modificările cantitative nu duc la modificări calitative. Dialectica consideră procesul de dezvoltare ca o dezvoltare care trece de la modificări cantitative nesemnificative şi imperceptibile la modificări evidente şi fundamentale, la schimbări calitative. Dialectica consideră procesul de dezvoltare ca o dezvoltare în care modificările calitative nu apar treptat ci rapid şi brusc, sub forma unor salturi de la un stadiu la altul. Aceste schimbări nu apar întâmplător ci ca rezultatul natural al acumulării unor schimbări cantitative treptate şi imperceptibile.

Prin urmare, metoda dialectică susţine că procesul de dezvoltare trebuie să fie înţeles nu drept o mişcare circulară, nu ca o simplă reiterare a ceea ce s-a petrecut deja ci ca o mişcare progresivă, ascendentă în viitor, ca o tranziţie de la un stadiu calitativ vechi la un stadiu calitativ nou , ca o dezvoltare de la simplu la complex, de la inferior la superior. Engels afirmă: "Natura este examenul dialecticii. Trebuie afirmat pentru ştiinţa naturală modernă că natura a furnizat materiale extrem de bogate şi în creştere zilnică pentru acest examen şi astfel a dovedit că, în ultimă instanţă, procesul naturii este dialectic şi nu metafizic şi că ea nu evoluează într-o circularitate etern uniformă şi repetată permanent ci trece printr-o istorie adevărată. Aici trebuie menţionat în primul rând Darwin, care a prejudiciat serios concepţia despre natură prin faptul că a dovedit că lumea organică din prezent, plantele, animalele şi, în consecinţă, omul, este în întregime produsul unui proces de dezvoltare care a progresat timp de milioane de ani." [4]

Descriind dialectica dezvoltării ca o tranziţie de la modificările cantitative la modificările calitative, Engels spune: "În domeniul fizicii ... fiecare schimbare este tranzacţia de la cantitate la calitate, ca rezultat al schimbării cantitative al unei forme de mişcare, inerentă într-un organism sau atribuită acestuia. De exemplu, la început, temperatura apei nu influenţează starea sa lichidă; dar, pe măsură ce temperatura apei lichide urcă sau coboară, vine un moment în care această stare de coeziune se schimbă, iar apa este transformată, în primul caz, în abur iar în al doilea caz, în gheaţă.... Un grad minim de temperatură este necesar pentru a topi un obiect de platină; orice metal are o anumită temperatură de topire; orice lichid are un punct definit de îngheţare şi un punct de fierbere la o anumită presiune, pe măsură ce putem ajunge la temperaturile necesare cu mijloacele pe care le avem pentru a atinge temperaturile necesare; în cele din urmă, orice gaz are un punct critic la care, prin presiunea corespunzătoare şi răcire, poate fi transformat în stare lichidă ....În majoritatea cazurilor, elementele cunoscute drept constantele fizicii sunt numai punctele cardinale în care o creştere sau o scădere a mişcării cauzează a schimbare calitativă în starea unui anumit obiect şi în care, în consecinţă, cantitatea este transformată în calitate."[5]

---

[3] Frederick Engels, *Dialectics of Nature*, NY: International Publishers, p.13
[4] Frederick Engels, *Socialism, Utopian and Scientific*, NY: International Publishers, p.48
[5] Frederick Engels, *Dialectics of Nature*, NY: International Publishers, pp.29-30

Trecând la chimie, Engels continuă: "Chimia poate fi denumită ştiinţa modificărilor calitative care au loc în corpuri ca rezultat al schimbărilor din compoziţia cantitativă. Încă Hegel ştia acest lucru…. Să considerăm oxigenul: dacă molecula conţine treia atomi în locul celor doi obişnuiţi, primim ozon, o entitate separată prin miros şi reacţie faţă de oxigenul obişnuit. Ce vom mai spune despre diferitele proporţii în care oxigenul se amestecă cu nitrogenul sau cu sulful şi fiecare produce o masă cantitativă diferită faţă de alte entităţi! "[6]

În cele din urmă, Engels îl critică pe Dühring, care l-a criticat pe Hegel cât a putut, dar pe furiş a împrumutat de la el binecunoscuta teză despre tranziţia de la lumea inconştientă la lumea conştientă, de la regatul materiei anorganice la regatul vieţii organice, ceea ce constituie un salt într-un nou stadiu. Engels afirmă: "Exact aceasta este linie hegeliană cardinală de măsurare a relaţiilor în care, la puncte cardinale definite, creşterea sau scăderea pur calitativă creează un *salt calitativ;*de exemplu, apa este încălzită sau răcită; fierberea şi congelarea sunt punctele cardinale unde, prin presiune obişnuită, are loc saltul spre un nou agregat şi unde, în consecinţă, cantitatea este transformată în calitate."[7]

(d) Spre deosebire de metafizică, dialectica susţine că contradicţiile interne sunt inerente la toate obiectele şi fenomenele din natură, pentru că toate au părţile lor negative şi pozitive, un trecut şi un viitor, ceva care este pe moarte şi ceva care este în dezvoltare. Lupta dintre aceste antonime, lupta dintre vechi şi nou, între ceea ce este pe moarte şi ceea ce se naşte, între ceea ce este pe cale de dispariţie şi ceea ce este în curs de dezvoltarea, constituie conţinutul intern al procesului de dezvoltare, conţinutul intern al transformării schimbărilor cantitative în schimbări calitative.

Prin urmare, metoda dialectică susţine că procesul de dezvoltare de la inferior la superior are loc nu ca o desfăşurarea armonioasă de fenomene ci ca o dezvăluire a contradicţiilor inerente în obiecte şi fenomene, ca o "luptă" de tendinţe divergente, care funcţionează pe baza acestor contradicţii.

Lenin spune: "În sensul său corect, dialectica este studiul contradicţiei *chiar în esenţa lucrurilor*." [8]

Lenin afirmă în continuare: "Dezvoltarea este lupta dintre forţe opuse." [9]

Pe scurt, acestea sunt principalele caracteristici ale metodei dialectice marxiste..

Cu uşurinţă poate fi înţeleasă imensa importanţă pe care o are extinderea principiilor metodei dialectice pentru studiul vieţii sociale şi pentru istoria societăţii precum şi imensa importanţă a aplicării acestor principii în istoria societăţii şi în activităţile practice efectuate de partidul proletariatului.

Dacă în lume nu există fenomene izolate, dacă toate fenomenele sunt interdependente şi interconectate, este clar că fiecare sistem social şi fiecare mişcare socială în istorie trebuie să fie evaluate nu din punctul de vedere al "justiţiei eterne", aşa cum istoricii procedează adeseori ci din punctul de vedere al condiţiilor care au creat acest sistem sau această mişcare socială, cu care sunt legate.

Sistemul sclavagist ar fi absurd, stupid şi artificial în condiţiile moderne. Dar în condițiile unui sistem comunal primitiv în dezintegrare, sistemul sclavagist este un fenomen natural care poate fi înţeles foarte bine dat fiind că este un progres faţă de sistemul comunal primitiv.

Revendicarea unei republici burgheze democrate, în timp ce există regimul ţarist şi societatea burgheză, de exemplu în Rusia în 1905, era o revendicare revoluţionară corectă care putea fi înţeleasă fiindcă în aceea perioadă o republică burgheză ar fi fost un pas înainte. Dar acum, în condiţiile U.R.S.S- ului, revendicarea unei republici burghezo-democratice ar fi o revendicare contrarevoluţionară stupidă, având în vedere că o republică burgheză ar fi o retrogradare în comparaţie cu republica sovietică.

Totul depinde de circumstanţe, de timp şi loc.

Evident, fără o atitudine *istorică* cu privire la fenomenele sociale, existenţa şi dezvoltarea ştiinţei istorice este imposibilă. Numai această atitudine împiedică ştiinţa istorică să devină un amalgam de incidente şi o conglomerare de erori absurde.

---

[6] *Ibid*., pp. 30-31

[7] Frederick Engels, *Anti- Dühring* , NY: International Publishers, p.54

[8] V.I.Lenin, *Philosophical Notebooks*, (ediţia rusă), p.318

[9] V.I.Lenin, *Materialism and Empirio-Criticism* in *Selected works*, vol. XI, NY: International Publishers, pp. 81-82

Mai mult de atât, dacă lumea se află într-o mişcare şi dezvoltare permanentă, dacă dispariţia vechiului şi apariţia noului este din nou o lege a dezvoltării, atunci este clar că nu pot exista sisteme sociale "imuabile", nu "principii eterne" de proprietate privată şi exploatare, nu "idei eterne" de subjugare a ţăranului de către boier, a muncitorului de către capitalist.

Deci, sistemul capitalist poate fi înlocuit de sistemul socialist aşa cum, la un moment dat, sistemul feudal a fost înlocuit de sistemul capitalist.

Deci, orientarea noastră nu trebuie să fie bazată pe clase sociale care nu se mai dezvoltă, cu toate că acestea constituie în prezent forţa predominantă. Orientarea noastră trebuie să fie bazată pe clasele sociale în curs de dezvoltare şi care au un viitor în faţă lor, cu toate că în prezent acestea nu constituie o forţă predominantă.

În deceniul 1880 -1890, în perioada luptei dintre marxişti şi narodnici[10], proletariatul din Rusia constituia o minoritate nesemnificativă a populaţiei, în timp ce ţăranii individuali constituiau marea majoritate a populaţiei. Dar proletariatul se dezvolta ca o clasă, în timp ce clasa socială a ţăranilor era în curs de dezintegrare. Marxiștii s-au bazat pe proletariat numai pentru că proletariatul era o clasă în curs de dezvoltare. Marxiştii nu s-au înşelat pentru că, aşa cum ştim, proletariatul s-a transformat, ulterior, dintr-o forţă nesemnificativă într-o forţă esenţială din punct de vedere istoric şi politic.

Prin urmare, pentru a evita greşeala în politică, trebuie să privim prospectiv, nu retrospectiv.

Dacă legea dezvoltării este transformarea schimbărilor cantitative lente în schimbări calitative subite şi rapide, atunci este clar că revoluţiile claselor oprimate sunt un fenomen absolut firesc şi inevitabil.

Prin urmare, tranziţia de la capitalism la socialism şi la eliberarea clasei muncitoare de sub jugul capitalismului nu poate fi efectuată prin schimbări lente, prin reforme ci numai prin schimbarea calitativă a sistemul capitalist, prin revoluție.

Prin urmare, pentru a nu greşi în politică, omul trebuie să fie revoluţionar, nu reformist.

Mai mult de atât, dacă dezvoltarea are loc prin descoperirea contradicţiilor interne, prin coliziunile dintre forţele opuse bazate pe aceste contradicţii care să ducă la dispariţia acestor contradicţii, atunci este evident că lupta de clasă a proletariatului este un fenomen firesc şi inevitabil.

Prin urmare, noi nu trebuie să ascundem contradicţiile sistemului capitalist, ci trebuie să le dezvăluim și să le rezolvăm. Noi nu trebuie să oprim luptă de clasă ci trebuie să o ducem la bun sfârşit.

Prin urmare, ca să nu greşim în politică, trebuie urmată o politică socială fără compromisuri şi nu o politică reformistă de armonizare a intereselor proletariatului cu interesele burgheziei, nu o politică a celor care fac compromisuri de "transformare a capitalismului în socialism."

Aceasta este metoda dialectică marxistă aplicată la viaţa socială, la istoria societăţii.

Materialismul filozofic marxist este oponentul fundamental al idealismului filosofic.

2) Principalele caracteristici ale *materialismului* filozofic marxist sunt următoarele:

(a) Idealismul consideră lumea ca o întruchipare a unei "idei absolute"," a unui "spirit universal," a unei "cunoaşteri". Spre deosebire de idealism, materialismul filozofic marxist susţine că prin însăşi esenţa sa, lumea este *materială*, că multiplele fenomene ale lumii constituie diferite forme ale materiei în mişcare, că interconecţia şi interdependenţa dintre fenomenele, după cum au fost stabilite de metoda dialectică, sunt o lege de dezvoltare a materiei în mişcare iar lumea se dezvoltă în conformitate cu legile de mişcare ale materiei şi nu există necesitatea unui "spirit universal."Engels spune:"Viziunea materialistă a lumii este pur şi simplu concepţia naturii ca atare, fără nici un fel de rezerve." [11]

Vorbind despre viziunea materialistă a filozofului antic Heraclitus, care a susţinut că "lume, în totalitatea sa, nu a fost creată de vreun dumnezeu sau de vreun om, dar a fost, este şi va fi o flacără arde sistematic şi moare sistematic", Lenin comentează: "O expunere foarte bună a rudimentelor materialismului dialectic."[12]

(b) Idealismul afirmă că numai cunoaşterea noastră există cu adevărat iar lumea materială, fiinţa, natura, există numai în mintea noastră, în senzaţiile, ideile şi percepţiile noastre. În contradicţie cu

[10] Pentru o discuţie detailată despre narodnici (populişti), vezi: *The History of the Communist Party of the Soviet Union*, NY: International Publishers, 1939, pp. 8-22

[11] Frederick Engels, *Ludwig Feuerbach*, p.31

[12] V.I.Lenin, *Philosophical Notebooks*, Russian edition, p.312

idealismul, materialismul filozofic marxist susţine că: 1) materia, natura, fiinţa sunt o realitate obiectivă care există în exteriorul cunoaşterii noastre şi independent de ea; 2) materia este primordială dat fiind că ea este sursa senzaţiilor, a ideilor, a spiritului iar spiritul este secundar, derivat, deoarece este o reflecţie a materiei, o reflecţie a existenţei; 3) gândul este un produs al materiei care, în dezvoltarea sa, a atins un înalt grad de perfecţiune al creierului iar creierul este organul gândirii; 4) prin urmare, gândirea nu poate fi separată de materie fără a comite astfel o gravă eroare. Engels spune: "Chestiunea relaţiei dintre gândire şi fiinţă, relaţia spiritului faţă de natură este chestiunea supremă a întregii filozofii… Răspunsurile date de filozofi la această întrebare se împart în două mari grupe. Cei care au susţinut primatul spiritului asupra naturii ... au compromis gruparea idealismului. Ceilalţi, care au considerat că natura este primordială, aparţin de diferitele şcoli ale *materialismului*." [13] În continuare: "Lumea materială, perceptibilă senzual, de care noi aparţinem este singura realitate .... Cunoaşterea şi gândirea noastră, oricât de formidabil de senzuală ar fi, sunt produsul unei materii, ale unui organ fizic, creierul. Materia nu este un produs al spiritului iar spiritul ca atare este numai produsul suprem al materiei." [14]

Cu privire la problema materiei şi a gândirii, Engels afirmă:"*Este imposibil de a separa gândul de materia care gândeşte.* Materia este obiectul tuturor modificărilor." [15]

Lenin descrie filozofia marxistă a materialismului: "În general, materialismul recunoaşte obiectiv că existenţa este independentă de cunoaştere, senzaţie, experienţă .... Cunoaşterea este numai reflecţia lucrului existent, în cel mai bun caz aproximativ adevărată (adecvată, ideal exactă), cunoaşterea este reflecţia materiei". [16]

Lenin spune în continuare: "Materia este factorul care produce senzaţia, acţionând asupra organelor noastre de simţ; Materia este realitatea obiectivă care ne este dată în senzaţie.... Materia, natura, fiinţa, fizicul sunt primordiale iar spiritul, cunoaşterea, senzaţia, fizicul primar şi spiritul, conștiința, senzaţia, psihicul sunt secundare." [17] "Imaginea lumii este imaginea modului în care materia se mişcă şi a modului în care *materia gândeşte*.[18] "Creierul este organul gândirii." [19]

(c) Idealismul neagă posibilitatea ca lumea şi legile sale să fie cunoscute; idealismul nu crede în autenticitatea cunoaşterii noastre, nu recunoaşte adevărul obiectiv şi susţine că lumea este plină de "lucruri în sinea lor", care niciodată nu pot fi cunoscute de ştiinţă. În contradicţie cu idealismul, filozofia marxistă a materialismului susţine că lumea şi legile sale pot fi pe deplin cunoscute, cunoştiinţa noastră a legilor naturii, examinate prin experienţă şi practică, este cunoştiinţa autentică, valabilitatea adevărului obiectiv. Filozofia marxistă a materialismului mai consideră că nu există pe lume lucruri care nu pot fi cunoscute ci numai lucruri ca încă nu sunt cunoscute dar care vor fi descoperite şi vor deveni cunoscute prin eforturile ştiinţei şi practicii.

Engels critică teza lui Kant şi a altor idealişti precum că lumea nu poate fi cunoscută şi că există "lucruri de sine stătătoare", care nu pot fi cunoscute. Engels face apologia bine-cunoscutei teze conform căreia cunoaşterea noastră este cunoaşterea autentică şi scrie: "Cea mai expresivă infirmare a acestei teze, ca şi a tuturor celorlalte fantezii filozofice, este practica, adică experimentul şi industria. Dacă putem dovedi corectitudinea concepţiei noastre despre procesul natural prin propria noastră practică, prin punerea acestui proces în viaţă cu condiţiile sale şi prin utilizarea sa pentru scopurile noastre în cadrul tranzacţiei, atunci se va pune capăt noţiunii lui Kant de "obiect de sine stătător". Substanţele chimice produse în organele plantelor şi ale animalelor au rămas asemenea "obiecte de sine stătătoare" până când chimia organică început să le producă una după alta iar atunci "obiectul de sine stătător" a devenit un obiect pentru noi. De exemplu, alizarina, materia care colorează roiba: nu mai avem dificultatea să producem prin rădăcini de roibă de pe câmp dar o putem produce mult mai ieftin gudronul de cărbune. Timp de 300 de ani, sistemul solar al lui Copernic era o ipoteza cu o sută, o mie sau zece mii de şanse în favoarea sa, dar a fost întotdeauna numai o ipoteză. Dar, prin intermediul datelor furnizate de acest sistem, Leverrier nu numai că a dedus existenţa unei planete

---

[13] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach*, p.31
[14] *Ibid*., p.35
[15] Friedrich Engels, *Socialism, Utopian and Scientific*, p.11
[16] V.I.Lenin, *Materialism and Empirio-Criticism*, in *Selected Works*, v.XI, p.377
[17] *Ibid.*, pp.207- 208
[18] *Ibid.*, p.402
[19] *Ibid.*,p.152

necunoscute dar a şi calculat poziţia celestă pe care această planetă trebuie să o ocupe în mod cert. Când Galle a descoperit cu adevărat această planetă, sistemul copernician a fost demonstrat."[20]

Lenin i-a acuzat de fideism pe Bogdanov, Bazarov, Yushkevich şi pe alţi adepţi ai lui Mach. Lenin a luat apărarea cunoscutei teze conform căreia cunoaşterea noastră ştiinţifică a legilor naturii este cunoaşterea autentică iar legile ştiinţei reprezintă adevărul obiectiv şi a afirmat: " Fideismul contemporan nu respinge deloc ştiinţa ci numai "pretenţiile exagerate" ale ştiinţei, adică pretenţia la adevăr obiectiv. Dacă adevărul obiectiv există, (după cum cred materialiştii), dacă ştiinţa naturală, care reflectă lumea exterioară în "experienţa" umană, este singura care este capabilă să ne furnizeze adevărul obiectiv, atunci întreg fideismul este absolut refutat."[21]

Pe scurt, acestea sunt caracteristicele materialismului filozofic marxist.

Este uşor de înţeles ce importanţă imensă are extinderea principiilor materialismului filozofic la studiul vieţii sociale, la istoria societăţii şi ce imens de importantă este aplicarea acestor principii la istoria societăţii şi la activităţile practice purtate de partidul proletariatului.

Dacă legătura dintre fenomenele naturii şi interdependenţa lor sunt legi de dezvoltare ale naturii, concluzia este că, în mod similar, legătura şi interdependenţa fenomenelor din viaţa socială sunt legi de dezvoltare ale societăţii şi nu sunt ceva întâmplător.

Prin urmare, viaţa socială, istoria societăţii nu mai este o masă de "accidente", dat fiind că istoria societăţii devine dezvoltarea societăţii conform unor legi regulate iar studiul care se ocupă de istoria societăţii devine o ştiinţă.

Prin urmare, activitatea practică purtată de partidul proletariatului nu trebuie să fie bazată pe bunele intenţii ale unor "indivizi excepţionali", nu pe dictate ale "raţiunii", ale "moralei universale", etc., ci pe legile de dezvoltare ale societăţii şi pe studiul acestor legi.

Mai mult de atât,dacă lumea poate fi cunoscută şi dacă noi cunoaştem drept cunoaştere autentică legile de dezvoltare ale naturii, având valabilitatea adevărului obiectiv, dezvoltarea societăţii poate fi de asemenea cunoscută. O altă concluzie este că datele ştiinţifice despre legile de dezvoltare ale societăţii sunt date autentice, care au validitatea adevărurilor obiective.

Prin urmare, ştiinţa istoriei sociale, cu toată complexitatea fenomenelor sociale, poate deveni o ştiinţă la fel de precisă ca, de exemplu, biologia şi capabilă să folosească legile de dezvoltarea ale societăţii pentru scopuri practice.

Prin urmare, socialismul este transformat dintr-un vis despre un viitor mai bun al omenirii într-o ştiinţă.

Prin urmare, legătura dintre ştiinţă şi activitatea practică, dintre teorie şi practică, uniunea dintre ele, trebuie să fie steaua călăuzitoare pentru partidul proletariatului.

Mai mult de atât, dacă natura, existenţa, lumea materială sunt forţa primordială iar cunoaşterea, gândirea, sunt secundare, derivate; dacă lumea materială reprezintă realitatea obiectivă care există independent de cunoaşterea oamenilor, cunoaşterea fiind reflecţia acestei realităţi obiective, rezultatul este că viaţă materială a societăţii, existenţa sa, este de asemenea primordială iar viaţa sa spirituală este secundară, derivată. Un alt rezultat este că viaţa materială a societăţii este o realitate obiectivă care există în mod independent de voinţa oamenilor, în timp ce viaţa spirituală a societăţii este o reflecţie a acestei realităţi obiective, o reflecţie a existenţei.

Mai mult de atât, dacă natura, existenţa, lumea materială sunt forţa primordială iar cunoaşterea, gândirea, sunt secundare, derivate; dacă lumea materială reprezintă realitatea obiectivă care există independent de cunoaşterea oamenilor,cunoaşterea fiind reflecţia acestei realităţi obiective, rezultatul este că viaţă materială a societăţii, existenţa sa, este de asemenea primordială iar viaţa sa spirituală este secundară, derivată. Un alt rezultat este că viaţa materială a societăţii este o realitate obiectivă care există în mod independent de voinţa oamenilor, în timp ce viaţa spirituală a societăţii este o reflecţie a acestei realităţi obiective, o reflecţie a existenţei.

Prin urmare, sursa de formare a vieţii spirituale în societate, originea ideilor sociale, teoriile sociale, viziunile politice şi instituţiile politice nu trebuie să fie căutate în idei, teorii, opinii şi instituţii politice ci în condiţiile vieţii materiale din societate, în existenţa socială, reflectate în aceste idei, teorii, opinii, etc.

---

[20] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach*, pp. 32-33

[21] V.I Lenin, *Materialism and Empirio-Criticism* in *Selected Works*, v.xi, p.377

Prin urmare, dacă în diferite perioade din istoria societăţii pot fi observate diferite idei sociale, teorii, opinii şi instituţii politice; dacă în sistemul sclavagist observăm anumite idei sociale, teorii, opinii şi instituţii politice, în sistemul feudal şi în sistemul capitalist observăm alte idei, etc., acest lucru nu trebuie explicat prin "natură", "caracteristicile" ideilor, teoriilor, opiniilor şi ale instituţiilor politice ca atare ci prin diferitele condiţii ale vieţii materiale din societate în diferitele perioade ale dezvoltării sociale.

După cum este existenţa unei societăţi, după cum sunt condiţiile vieţii materiale din societate, aşa sunt ideile, teoriile, opiniilor politice şi instituţiile politice ale acestei societăţi.

În legătură cu aceste observaţii, Marx spune: "Nu cunoaşterea oamenilor determină existenţa ci, din contra, existenţa lor socială este cea care determină cunoaşterea lor." [22]

Prin urmare, pentru a nu face greşeli în politică, pentru a nu fi în poziţia unor visători în van, partidul proletariatului nu trebuie să-şi bazeze activitatea pe "principii abstracte ale raţiunii umane" ci pe condiţiile concrete ale vieţii materiale din societate, în calitate de forţe determinante ale dezvoltării sociale. Partidul proletariatului trebuie să-şi bazeze activitatea nu pe bunele intenţii ale "oamenilor mari" ci pe necesităţile reale de dezvoltare ale vieţii materiale ale societăţii.

Căderea utopiştilor, inclusiv a narodnicilor, a anarhiştilor şi a socialiştilor revoluţionari s-a produs, între altele, datorită faptului că ei nu au recunoscut rolul primordial pe care îl au condiţiile materiale în dezvoltarea societăţii. Ei s-au înecat în idealism şi nu şi-au bazat activităţile pe necesităţile de dezvoltare ale vieţii materiale ale societăţii. Ei s-au bazat independent şi în ciuda acestor necesităţi pe "planuri ideale" şi "proiecte pe deplin cuprinzătoare", rupte de viaţa reală a societăţii.

Forţa şi vitalitatea marxism-leninismului constă în faptul că activitatea sa practică se bazează pe necesităţile de dezvoltare ale vieţii materiale în societate şi niciodată nu se rupe de viaţa reală a societăţii.

În orice caz, din cuvintele lui Marx nu urmează concluzia că idei sociale, teorii, viziuni politice şi instituţii politice nu au o semnificaţie în viaţa societăţii, că aceste elemente nu influenţează reciproc existenţa socială, dezvoltarea condiţiilor materiale din viaţa societăţii. Până acum am vorbit despre *originea* ideilor sociale, a teoriilor, a viziunilor şi a instituţiilor politice, despre modul în care aceşti factori se dezvoltă, despre faptul că viaţa spirituală a societăţii este o reflecţie a condiţiilor vieţii sale materiale. În ceea ce priveşte *semnificaţia* ideilor sociale, a teoriilor, a viziunilor şi a instituţiilor politice, în ceea priveşte *rolul* lor în societate, materialismul istoric, departe de a nega aceşti factori, pune accentul pe rolul important şi pe semnificaţia acestor factori în viaţa societăţii, în istoria sa.

Există diferite idei sociale şi teorii. Există vechi idei şi teorii care şi-au supravieţuit vremea şi care servesc interesele forţelor muribunde în societate. Semnificaţia acestor idei şi teorii este că ele obstrucţionează dezvoltarea, progresul societăţii. Există idei şi teorii noi şi avansate care servesc interesele forţelor progresive ale societăţii. Semnificaţia acestor idei este că ele facilitează dezvoltarea, progresul societăţii. Semnificaţia lor este mai mare pe măsură ce reflectă mai exact necesităţile de dezvoltare ale vieţii materiale în societate.

Idei sociale şi teorii noi apar numai după ce dezvoltarea vieţii materiale din societate a plasat noi obiective în faţa societăţii. Dar, după ce s-au ridicat, aceste idei şi teorii devin o forţă cât se poate de puternică, care facilitează executarea noilor scopuri impuse de dezvoltarea vieţii materiale în societate, o forţă care facilitează progresul societăţii. Exact aici se manifestă excepţionala valoare organizatoare, mobilizatoare şi transformatoare a noilor idei, a noilor teorii, a noilor viziuni politice şi a noilor instituiţii politice. Noi idei sociale şi teorii apar tocmai pentru că este imposibil să fie îndeplinite scopurile urgente de dezvoltare ale vieţii materiale din societate fără ca acestea să fie organizate, mobilizate şi transformate în acţiune. Pornind de la noile scopuri stabilite de dezvoltarea vieţii materiale din societate, noile idei sociale şi teorii se impun, devin proprietatea maselor, le mobilizează şi le organizează împotriva forţelor sociale muribunde iar astfel facilitează răsturnarea acestor forţe care împiedică dezvoltarea vieţii materiale în societate.

Astfel, ideile sociale, teoriile şi instituţiile politice, care au fost promovate pe baza scopurilor urgente de dezvoltare a vieţii materiale în societate, influenţează existenţa socială, viaţa materială a societăţii şi creează condiţiile necesare pentru îndeplinirea complectă a scopurilor urgente ale vieţii sociale materiale şi pentru a face posibilă dezvoltarea sa ulterioară.

---

[22] Karl Marx, Preface to *A Contribution to the critique of Political Economy* in *Selected Works*, NY:International Publishers, v.I, p.356

Marx afirmă în acest context: "Teoria devine o forţă materială din momentul în care a pus stăpânire pe atenţia maselor." (*Zur Kritik der Hegelschen Rechtphilosophie*).

Prin urmare, pentru a fi capabil să influenţeze condiţiile vieţii materiale în societate, pentru a fi capabil să accelereze dezvoltarea şi îmbunătăţirea lor, partidul proletariatului trebuie să se bazeze pe o teorie socială, pe o idee socială care reflectă corect necesităţile de dezvoltare ale vieţii materiale în societate. Deci, această teorie şi idee socială trebuie să poată pune în mişcare mari mase ale poporului, să le mobilizeze şi să le organizeze ca o mare armată a partidului proletariatului, pregătită să zdrobească forţele reacţionare şi să deschidă calea forţelor avansate ale societăţii.

Căderea economiştilor[23] şi a menşevicilor s-a produs, între altele, pentru că ei nu au recunoscut rolul de mobilizare, organizare şi transformare al teoriei şi al ideilor avansate. Aceste facţiuni au decăzut în materialism vulgar şi au redus la aproape zero rolul factorilor menţionaţi mai iar astfel au condamnat Partidul la pasivitate şi inaniţie.

Forţa şi vitalitatea marxism-leninismului provin de la faptul că se bazează pe o teorie avansată, care reflectă corect necesităţile de dezvoltarea ale vieţii materiale în societate, care elevează teoria la un nivel potrivit şi care consideră că este datoria să utilizeze toată forţă de mobilizare, de organizare şi de transformare a acestei teorii.

Acesta este răspunsul dat de materialismul istoric la chestiunea relaţiilor dintre existenţa socială şi cunoaşterea socială, dintre condiţiile de dezvoltare ale vieţii materiale şi dezvoltarea vieţii spirituale ale societăţii.

Trebuie să clarificăm acum următoarea chestiune: din punctul de vedere al materialismului istoric, care este semnificaţia termenului "condiţiile vieţii materiale în societate" care, în ultimă instanţă determină fizionomia societăţii precum şi ideile, opiniile şi instituţiile sale politice?

În ultimă instanţă, ce înseamnă "condiţiile vieţii materiale în societate", care sunt caracteristicile lor?

Fără îndoială, termenul "condiţiile vieţii materiale în societate" include, în primul rând, natura care înconjoară societatea, mediul geografic înconjurător,care este una dintre condiţiile indispensabile şi permanente ale vieţii materiale în societate şi care, bineînţeles, influenţează dezvoltarea societăţii. Ce rol are mediul geografic înconjurător în dezvoltarea societăţii? Mediul geografic înconjurător este sau nu principala forţă care determină fizionomia societăţii, caracterul sistemului social al omului, tranziţia de un sistem la altul?

Materialismul istoric răspunde negativ la această întrebare.

Fără discuţie, mediul geografic este una din condiţiile constante şi indispensabile pentru dezvoltarea societăţii şi, bineînţeles, influenţează dezvoltarea societăţii, o accelerează sau o încetineşte. Dar, acest factor nu are o influenţă *determinantă*, având în vedere că schimbările şi dezvoltarea societăţii au loc într-un ritm incomparabil mai rapid, în comparaţie cu schimbările şi dezvoltarea mediului geografic. În Europa, în decurs de 3000 de ani, trei sisteme sociale au fost înlocuite: sistemul comunal primitiv, sistemul sclavagist şi sistemul feudal. În Europa de est, în URSS, chiar patru sisteme sociale au fost înlocuite. Dar în decursul acestei perioade, condiţiile geografice în Europa nu s-au schimbat deloc ori s-au schimbat atât de puţin încât geografia nu le menţionează deloc. Acest lucru este cu totul firesc. Schimbări de orice dimensiune în mediul geografic necesită milioane de ani, în timp ce câteva secole sau două milenii sunt suficiente chiar şi pentru cele mai importante schimbări în sistemul social uman.

Concluzia care urmează de aici este că mediul geografic înconjurător nu poate fi cauza principală, *cauza determinantă* a evoluţiei sociale. Ceea ce rămâne aproape neschimbat timp de zeci de mii de ani nu poate fi cauza dezvoltării factorului care se transformă fundamental în decursul câtorva secole.

Fără îndoială, termenul "condiţiile vieţii materiale în societate" include creşterea populaţiei, densitatea populaţiei de un grad sau altul, care este un element esenţial al "condiţiilor vieţii materiale în societate": fără un număr minim de persoane nu poate exista viaţa materială în societate. Creşterea populaţiei este principala forţă care determină caracterul sistemului social al omului?

Materialismul istoric răspunde negativ şi la această întrebare.

Desigur, creşterea populaţiei influenţează dezvoltarea societăţii, facilitează sau retardează dezvoltarea societăţii dar nu poate fi cauza principală în dezvoltarea societăţii. Influenţa sa în

---

[23] Pentru o discuţie detailată despre "economişti", pur şi simplu omologii sindicaliştilor din SUA, vezi: *The History of the Communists Party of the Soviet Union*, NY:International Publishers, 1939, pp. 22-39

dezvoltarea societăţii nu poate fi *determinantă*. Creşterea populaţiei ca atare nu răspunde la întrebarea de ce un anumit sistem social este înlocuit de un anumit nou sistem social şi nu de altul şi de ce sistemul comunal primitiv este succedat tocmai sistemul sclavagist, succedat de sistemul feudal, succedat la rândul său de sistemul burghez şi nu de vreun alt sistem.

În cazul în care creşterea populaţiei ar fi fost factorul determinant al dezvoltării sociale, atunci o densitatea mai mare a populaţiei ar fi trebuit să creeze, ca atare, un sistem social mai elevat. Noi nu constatăm că acesta ar fi cazul. Densitatea populaţiei în China este de patru ori mai mare decât în SUA dar SUA se află pe un loc mai înalt decât China în clasamentul dezvoltării sociale. În China mai există sistemul semi-feudal iar SUA a ajuns demult la cel mai înalt stadiu al dezvoltării capitalismului. În Belgia, densitatea populaţiei este de 19 ori mai mare ca în SUA şi de 26 de ori mai mare ca în URSS. Dar, SUA se află mult mai sus ca Belgia în clasamentul dezvoltării sociale. Belgia se află cu mult în urma URSS-ului, fiindcă în Belgia mai predomină sistemul capitalist, în timp ce URSS-ul a înlăturat capitalismul şi a stabilit un sistem socialist.

În concluzie, creşterea populaţiei nu este şi nu poate fi principala forţă de dezvoltarea societăţii, forţa care determină caracterul sistemului social şi fizionomia societăţii.

Deci, în cadrul complexelor condiţii ale vieţii materiale în societate, care este principala forţă care determină fizionomia societăţii,caracterul sistemului social, dezvoltarea societăţii dintr-un sistem în altul?

Materialismul istoric susţine că această forţă este *metoda de procurare a mijloacelor de trai* necesare existenţei umane, *modul de producţie a valorilor materiale* – alimente, îmbrăcăminte, încălţăminte, cazare, carburanţi, instrumente de producţie, etc. – indispensabile pentru viaţa şi dezvoltarea societăţii.

Pentru a trăii, populaţia are nevoie de hrană, îmbrăcăminte, încălţăminte, adăpost, încălzire, etc. Pentru a poseda aceste valori materiale, populaţia trebuie să le producă. Pentru a produce aceste valori, populaţia trebuie să posede instrumentele de producţie cu care sunt produse hrana, îmbrăcămintea, încălţămintea, adăpostul, încălzirea. Populaţia trebuie să fie capabilă să producă aceste instrumente şi să le folosească.

Instrumentele de producţie cu care sunt produse valorile materiale, *persoanele* care pun în funcţiune instrumentele de producţie şi care execută producţia valorilor materiale datorită unor anumite *experienţe de producţie* şi *calificări de muncă* – toate aceste elemente reunite constituie *forţele productive* ale societăţii.

Dar forţele productive sunt numai un aspect al producţiei, un aspect al modului de producţie, un aspect care exprimă relaţia oamenilor faţă de obiectele şi forţele naturii, pe care ei le folosesc pentru producţia valorilor materiale. Un alt aspect al producţiei, un alt aspect al modului de producţie sunt *relaţiile de producţie dintre oameni*. Oamenii luptă împotriva naturii şi utilizează natura pentru producţia valorilor materiale nu izolaţi unul faţă de altul, nu ca indivizi separaţi ci în comun, în grupuri, în societăţi. Deci, în toate timpurile şi în toate condiţiile sociale, producţia este *socială*. În cadrul producţiei valorilor materiale, oamenii intră în diverse relaţii reciproce şi în diferite relaţii de producţie de un tip sau altul. Acestea pot fi relaţii de cooperaţie şi ajutor reciproc între persoane libere de exploatare; acestea pot fi relaţii de dominaţie şi subordonare. În cele din urmă, aceste relaţii pot fi tranziţionale de la o formă de relaţii de producţie la alta. Dar, oricare ar fi caracterul relaţiilor de producţie, întotdeauna şi în orice sistem, aceste relaţii constituie numai un element esenţial de producţie, la fel de esenţial ca forţele de producţie ale societăţii.

Marx spune: "În cadrul producţiei, oamenii acţionează nu numai asupra naturii ci şi unul asupra altuia. Ei produc numai prin co-operare şi îşi preschimbă reciproc activităţile. Pentru a produce, oamenii intră în legături şi relaţii definite unul cu altul. Activitatea oamenilor se efectuează numai în cadrul acestor relaţii şi legături sociale, numai atunci are loc producţia."[24]

În consecinţă, producţia şi modul de producere includ forţele de producţie ale societăţii şi relaţiile de producţie ale oamenilor. Astfel, producţia este incorporarea unităţii lor în procesul de producţie al valorilor materiale.

Prima caracteristică a producţiei este că niciodată ea nu rămâne la un singur punct pentru un timp îndelungat şi întotdeauna este în stadiul de schimbare şi dezvoltare. Mai mult de atât,schimbările în

---

[24] Karl Marx, *Wage-Labour and Capital,* NY: International Publishers, p.28; also in *Selected Works* vol. I, p.264

modul de producţie solicită inevitabil schimbări ulterioare în întregul sistem social, în ideile sociale, în viziunile politice şi instituţiile politice. În continuare, toate aceste schimbări solicită reconstruirea întregii ordini sociale şi politice. În cadrul diferitelor faze de dezvoltare, poporul se foloseşte de diferitele modalităţi de producţie sau, ca spunem mai simplu, poporul are diferite stiluri de viaţă. În comuna primitivă exista o modalitate de producţie, în sclavagism o altă modalitate, în sistemul feudal o a treia, ş.a.m.d. În mod asemănător, variază sistemul social al oamenilor, viaţa lor spirituală, opiniile lor şi instituţiile lor politice.

După cum este modalitatea de producţie a unei societăţi, aşa este şi caracteristica sa principală, aşa sunt ideile şi teoriile sale, viziunile şi instituţiile sale.

Ca să spunem lucrurile mai clar: după cum este modalitatea de trai a omului, aşa este şi modalitatea sa de gândire.

Acest lucru înseamnă că istoria dezvoltării unei societăţi se află peste întreaga istorie a modalităţilor de producţie, care se succed una după alta timp de secole, peste istoria dezvoltării a forţelor de producţie şi peste istoria relaţiilor de producţie ale poporului.

Prin urmare, istoria dezvoltării în societate este, în primul rând, istoria dezvoltării producţiei, istoria modurilor de producţie, care se succedează una după alta în decursul secolelor, istoria dezvoltării forţelor productive şi istoria relaţiilor de producţie ale oamenilor.

Prin urmare, istoria dezvoltării sociale este în acelaşi timp istoria producătorilor de valori materiale, istoria maselor muncitoreşti, care sunt principala forţă în procesul de producţie şi care îndeplineşte producţia valorilor materiale necesare pentru existenţa societăţii.

Prin urmare,dacă ştiinţa istorică vrea să fie o ştiinţă reală, ea nu mai poate reduce istoria dezvoltării sociale la acţiunile regilor şi ale generalilor, la acţiunile "cuceritorilor" şi ale celor care subjugă de state. În primul rând, ştiinţa istorică trebuie să se devoteze istoriei producătorilor de valori materiale, istoriei maselor muncitoare şi istoriei popoarelor.

Prin urmare, pentru studiul legilor din domeniul istoriei sociale, indicatorul nu trebuie căutat în spiritul oamenilor, în viziunile şi ideile despre societate ci în modul de producţie practicat de societate în orice perioada istorică dată; indicatorul trebuie căutat în viaţa economică a societăţii.

Prin urmare, primul scop al ştiinţei istorice este să studieze şi să descopere legile de producţie, legile de dezvoltare ale forţelor productive şi relaţiile de producţie, legile dezvoltării economice ale societăţii.

Prin urmare, dacă partidul proletariatului trebuie să fie un partid adevărat, acest partid trebuie, în primul rând, să achiziţioneze cunoaşterea legilor de dezvoltare ale producţiei, a legilor de dezvoltare economică ale societăţii.

Prin urmare, ca să nu greşească în politica sa, când îşi formulează planul şi activităţile practice, partidul proletariatului trebuie să acţioneze, în primul rând, pornind de la legile de dezvoltare ale producţiei şi de la legile de dezvoltare economică ale societăţii.

A doua caracteristică a producţiei este că schimbările şi dezvoltarea sa încep întotdeauna cu schimbări şi cu dezvoltarea forţelor de producţie şi, în primul rând, cu schimbări şi dezvoltări ale instrumentelor de producţie. Deci, forţele de producţie sunt elementul cel mai mobil şi revoluţionar al producţiei. În primul rând, forţele de producţie ale societăţii se transformă şi se dezvoltă. Atunci, *în funcţie* de aceste schimbări şi *în conformitate* cu ele, se schimbă relaţiile de producţie ale oamenilor şi relaţiile lor economice. Dar, acest lucru nu înseamnă că relaţiile de producţie nu influenţează dezvoltarea forţelor de producţie şi că forţele de producţie nu sunt dependente de forţele de producţie. Relaţiile de producţie depind de dezvoltarea forţelor de producţie. La rândul lor, forţele de producţie reacţionează la dezvoltarea forţelor de producţie, făcând ca această dezvoltare să fie accelerată sau retardată. În acest context, trebuie remarcat că relaţiile de producţie nu pot rămâne în urmă pentru multă vreme şi nu se pot afla în contradicţie cu creşterea forţelor de producţie dat fiind că forţele de producţie se pot dezvolta pe deplin numai când relaţiile de producţie corespund cu caracterul şi cu starea forţelor de producţie şi permit deplina lor dezvoltare. În consecinţă, oricât de mult relaţiile de producţie ar fi în urma dezvoltării forţelor de producţie, mai devreme sau mai târziu ele trebuie să corespundă, aşa cum se petrec acest lucruri în realitate, cu nivelul de dezvoltare al forţelor de producţie, cu caracteristicile forţelor de producţie. În caz contrar, am avea o violare fundamentală a uniunii dintre forţele de producţie şi relaţiile de producţie în cadrul sistemului de producţie, o perturbare a producţiei în general, o criză de producţie, o distrugere a forţelor de producţie.

Un exemplu al situaţiei în care relaţiile de producţie nu corespund cu caracterul forţelor de producţie
şi se află în conflict cu ele este criza economică din ţările capitaliste, unde proprietatea privată capitalistă a mijloacelor de producţie se află în conflict flagrant cu caracterul social al procesului de producţie, cu caracterul forţelor de producţie. Acest conflict rezultă în crize economice, care duc la distrugerea forţelor de producţie. Mai mult de atât, această incongruenţă ca atare este baza economică a revoluţiei sociale, al cărei scop este distrugerea relaţiilor de producţie existente şi crearea unor noi relaţii de producţie care să corespundă cu caracterul forţelor de producţie.

În contradicţie cu acest fenomen, economia naţională socialistă a URSS-ului este un exemplu în care relaţiile de producţie corespund cu caracterul forţelor de producţie. Aici, proprietatea socială a mijloacelor de producţie corespunde pe deplin cu caracterul social al producţiei iar din această cauză nu sunt cunoscute crizele economice şi distrugerea forţelor de producţie.

Ca urmare, forţele de producţie sunt elementul cel mai mobil şi revoluţionar în producţie. Forţele de producţie sunt şi elementul determinant în dezvoltarea producţiei.

Oricare sunt forţele de producţie, relaţiile de producţie trebuie să fie în conformitate cu ele.

Situaţia forţelor de muncă furnizează răspunsul la întrebarea "Cu care instrumente de producţie oamenii produc valorile materiale de care ei au nevoie?" Situaţia relaţiilor de producţie furnizează răspunsul la o altă întrebare: "Cine este proprietarul *mijloacelor de producţie* (pământul, pădurile, apele, resursele minerale, materiile prime, instrumentele de producţie, premizele de producţie, mijloacele de transport şi comunicaţie, etc.), cine dispune de mijloacele de producţie – persoane individuale , grupuri sau clase sociale care le folosesc pentru exploatarea altor persoane, grupuri sau clase sociale?"

Prezentăm aici un tablou aproximativ al forţelor de producţie din antichitate şi până în zilele noastre.

Tranziţia de la unelte primitive de piatră la arc şi săgeată şi tranziţia paralelă de la viaţa vânătorească la domesticirea animalelor şi păşunatul primitiv; tranziţia de la uneltele de piatră la cele de metal (toporul de fier, plugul de lemn înzestrat cu brăzdar de fier, etc.), alături de tranziţia corespunzătoare la prelucrarea pământului şi la agricultură; îmbunătăţirea instrumentelor de metal pentru prelucrarea materialelor, foalele fierarului, introducerea olăriei alături de dezvoltarea corespunzătoare a artizanatelor, separarea artizanatelor de agricultură, dezvoltarea unui artizanat industrial separat iar ulterior dezvoltarea manufacturii; tranziţia de la instrumente de artizanat la aparate şi transformarea artizanatului şi a manufacturii în industria aparatelor; tranziţia către sistemul de aparate şi ascendenţa industriei moderne de largi dimensiuni a aparatelor – acesta este tabloul general şi incomplect al dezvoltării forţelor de producţie ale societăţii în decursul istoriei umane. Va fi clar că dezvoltarea şi îmbunătăţirea instrumentelor de producţie au fost întreprinse de oameni legaţi de producţie şi nu de oameni independenţi. În consecinţă, schimbarea şi dezvoltarea instrumentelor de producţie a fost alăturată de schimbarea şi dezvoltarea oamenilor, cel mai important element al forţelor de producţie, precum şi de o schimbare şi dezvoltare a experienţei lor în producţie, a abilităţii lor de muncă, a abilităţii lor de a manipula instrumentele de producţie.

Conform cu schimbarea şi dezvoltarea fazelor de producţie în societate, relaţiile de producţie precum şi relaţiile economice dintre oameni se schimbă şi ele în decursul istoriei.

În istorie sunt cunoscute cinci tipuri de relaţii de producţie: comunale primitive, sclavagiste, feudale, capitaliste şi socialiste.

În sistemul comunal primitiv, fundamentul relaţiilor de producţie este proprietatea socială a mijloacele de producţie. Acest lucru corespunde, în primul rând, cu caracterul forţelor de producţie din această perioadă. Uneltele de piatră iar apoi arcul şi săgeata au eliminat posibilitatea ca oamenii să se înfrunte individual cu forţele naturii şi cu fiarele de pradă. Pentru a aduna fructele din pădure, pentru a prinde peşti sau pentru a clădi un adăpost, oamenii erau obligaţi să muncească împreună, dacă nu voiau să moară de foame, dacă nu voiau să fie victimele animalelor prădătoare sau ale societăţilor din vecinătate. Munca în comun a dus la proprietatea comună a mijloacelor de producţie şi a fructelor producţiei. Aici conceptul de proprietate particulară a mijloacelor de producţie nu exista încă, cu excepţia proprietăţii personale a unor aplicări ale producţiei care erau în acelaşi timp mijloace de apărare împotriva animalelor prădătoare. Aici nu exista exploatare, nu existau clase sociale.

În sistemul sclavagist, fundamentul relaţiilor de producţie este proprietatea stăpânului asupra mijloacelor de producţie şi a muncitorului – sclavul pe care îl poate vinde, cumpăra sau ucide ca pe

un animal. În esenţă, aceste relaţii de producţie corespund cu situaţia forţelor de producţie din acea perioadă. Acum oamenii au la dispoziţie instrumente de metal în locul celor de piatră. În locul gospodăriei mizerabile şi primitive a vânătorului, care nu a ştiut să păstorească sau să păşunească, acum apar păşunatul, cultivatul, artizanatul şi o diviziune a muncii între aceste ramuri de producţie. Acum apare posibilitatea schimbului de produse între indivizi şi între societăţi, apare posibilitatea ca o minoritate să acumuleze bogăţie, apare acumularea mijloacelor de producţie în mâinile unei minorităţi şi posibilitatea ca o minoritate să subjuge majoritatea şi să o transforme în sclavi. Aici nu mai constatăm munca liberă şi comună a tuturor membrilor societăţii în cadrul procesului de producţie. Aici predomină munca silită a sclavilor, exploataţi de proprietarii de sclavi, care nu muncesc. În concluzie, aici nu există proprietate comună a mijloacelor de producţie sau a fructelor provenite din producţie. Aceste elemente sunt înlocuite de proprietatea privată. În acest sistem, proprietarul sclavilor pare să fie primul şi principalul proprietar, în sensul deplin al termenului.

Bogaţi şi săraci,exploatatori şi exploataţi, persoane care au toate drepturile şi persoane care nu au nici un drept, o luptă înfocată între toţi aceştia – acesta este tabloul sistemului sclavagist.

În regimul feudal, fundamentul relaţiilor de producţie este că boierul posedă mijloacele de producţie şi nu-l posedă complet pe muncitorul din producţie – iobagul pe care sistemul feudal nu îl mai poate omorî dar pe care îl poate vinde şi cumpăra. Alături de proprietatea feudală, există proprietatea particulară a ţăranului şi a meşteşugarului asupra instrumentelor de producţie şi a întreprinderii sale private, bazată pe munca sa personală. În esenţă, aceste relaţii de producţie corespund cu starea forţelor de producţie din această perioadă. Îmbunătăţiri în procesul de topire şi prelucrare a fierului; răspândirea plugului de fier şi a războiului de ţesut; dezvoltarea agriculturii, a horticulturii, viniculturii şi a produselor lactate; apariţia fabricilor şi a atelierelor de artizanat – acestea sunt trăsăturile caracteristice ale stadiului în care se aflau forţele de producţie.

Noile forţe de producţie solicită ca muncitorul să arate o anumită iniţiativă în producţie şi o inclinaţie pentru muncă, un interes pentru muncă. În consecinţă, boierul feudal înlătură sclavul ca muncitor lipsit de interes pentru muncă şi lipsit de orice iniţiativă şi preferă să negocieze cu iobagul care are gospodăria sa, uneltele sale de producţie şi are un interes pentru muncă, ceea ce este esenţial pentru cultivarea pământului şi pentru plata în natură a unei părţi din recoltă în favoarea boierului feudal.

Aici proprietatea particulară se dezvoltă în continuare. Exploatarea este aproape la fel de aspră ca în sistemul sclavagist dar este puţin atenuată. Lupta de clasă între exploatatori şi exploataţi este principala caracteristică a sistemului feudal.

În sistemul capitalist, fundamentul relaţiilor de producţie este proprietatea capitalistului asupra mijloacelor de producţie dar nu proprietatea muncitorilor din producţie – salariaţii pe care capitalistul nu-i poate ucide sau vinde pentru că ei sunt oameni liberi dar lipsiţi de mijloace de producţie, obligaţi să-şi vândă puterea de muncă capitalistului şi să poarte jugul exploatării. Pe lângă proprietatea capitalistă a mijloacelor de producţie, constatăm pentru prima oară că ţăranii şi meseriaşii deţin, pe scară largă, proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie. Aceşti ţăranii şi meseriaşii nu mai sunt iobagi iar proprietatea lor privată este bazată pe muncă personală. Atelierele de artizanat şi manufacturile sunt înlocuite cu uzine şi fabrici imense, înzestrate cu aparatură. În locul moşiilor boiereşti prelucrate cu uneltele de producţie ale ţăranului, acum apar mari firme capitaliste, administrate ştiinţific şi înzestrate cu aparatură agricolă.

Noile forţe de producţie solicită ca muncitorii din producţie să fie mai bine educaţi şi mai inteligenţi decât iobagii asupriţi şi ignoranţi. Noile forţe de producţie solicită ca muncitorii din producţie să fie capabili să înţeleagă aparatura şi să o pună corect în aplicare. Ca urmare, capitaliştii preferă să trateze cu salariaţi eliberaţi din servitute şi destul de bine educaţi pentru a fi capabili să pună în funcţiune aparatura.

Prin dezvoltarea forţelor de producţie la dimensiuni excepţionale, capitalismul a fost capturat între contradicţii pe care nu le poate rezolva. Prin producţia unor cantităţi din ce în ce mai mari de bunuri şi prin reducerea preţurilor lor, capitalismul măreşte competiţia, ruinează masa proprietarilor mici şi medii, îi transformă în proletari, le reduce puterea de cumpărare şi, prin urmare, este imposibil să dispună de bunurile produse. Pe de altă parte, prin mărirea producţiei şi concentrarea unor milioane de muncitori în imense ateliere şi fabrici, capitalismul imprimă procesului de producţie un caracter social. Astfel, capitalismul îşi subminează propriul fundament, în măsura în care caracterul social al

producţiei solicită proprietatea socială a mijloacelor de producţie. Dar, mijloacele de producţie rămân proprietate capitalistă privată, ceea ce este incompatibil cu caracterul social al procesului de producţie.

Aceste contradicţii ireconciliabile dintre caracterul forţelor de producţie şi relaţiile de producţie se resimt în crize periodice de supra-producţie. Atunci, capitaliştii nu găsesc o cerere efectivă pentru produsele lor, datorită faptului că masele sunt ruinate, după ce chiar ei au cauzat această situaţie. Atunci, capitaliştii sunt obligaţi să ardă şi să distrugă bunurile produse, să suspendeze producţia şi să distrugă forţele de producţie, în timp ce milioane de oameni sunt siliţi să sufere de şomaj şi foamete, nu pentru că nu există produse suficiente ci pentru că există o supra-producţie de bunuri.

Acest lucru înseamnă că relaţiile de producţie capitaliste au încetat să corespundă cu situaţia forţelor de producţie din societate şi au ajuns la o contradicţie ireconciliabilă cu ele.

Acest lucru înseamnă graviditatea capitalismului cu revoluţia, al cărui rol este înlocuirea actualei proprietăţii capitaliste a mijloacelor de producţie cu proprietatea socialistă.

Acest lucru înseamnă că principala caracteristică a sistemului capitalist este o luptă socială extrem de acută între exploatatori şi exploataţi.

În sistemul socialist, stabilit până acum numai în URSS, fundamentul relaţiilor de producţie este proprietatea socială a mijloacelor de producţie. Aici nu mai există exploatatori şi exploataţi. Bunurile produse sunt distribuite conform muncii prestate, pe baza principiului "Cine nu munceşte, nu mănâncă." Aici relaţiile reciproce ale persoanelor, în cadrul procesului de producţie, sunt marcate de cooperare tovărăşească şi ajutor reciproc socialist al muncitorilor eliberaţi de exploatare. Aici relaţiile de producţie corespund pe deplin cu situaţia forţelor de producţie fiindcă esenţă socială a procesului de producţie este consolidată de proprietatea socială a mijloacelor de producţie.

Din această cauză, în URSS, producţia socialistă nu cunoaşte crize periodice de super-producţie şi absurdele fenomene însoţitoare.

Din această cauză, forţele de producţie se dezvoltă aici în ritm accelerat pentru că forţele de producţie corespunzătoare cu ele le oferă posibilitatea deplină a unei astfel de dezvoltări.

Acesta este tabloul panoramic al dezvoltării relaţiilor de producţie ale oamenilor în decursul istoriei umane.

Acesta este dependenţa dezvoltării relaţiilor de producţie faţă de dezvoltarea forţelor de producţie din societate şi, în primul rând, faţă de dezvoltarea instrumentelor de producţie. În virtutea acestei dependenţe, mai devreme sau mai târziu, schimbările şi dezvoltarea forţelor de producţie duc la schimbări corespunzătoare şi la dezvoltarea relaţiilor de producţie.

Marx afirmă: "Folosirea şi fabricarea uneltelor de muncă (şi producţie) este o caracteristică specifică a procesului uman de muncă, cu toate că ea există în faza embrionară şi la anumite specii de animale. Ca urmare, Franklin defineşte omul drept animal producător de unelte. Relicvele uneltelor dispărute sunt la fel de importante pentru cercetarea formelor economice dispărute ale societăţii după cum fosilele sunt importante pentru determinarea speciilor animale dispărute. Nu articolele fabricate ci modul în care sunt fabricate ne permit să distingem între diferitele epoci economice. Uneltele de muncă nu numai că ne furnizează gradul de dezvoltare la care munca umană a ajuns; ele ne arată condiţiile sociale în cadrul cărora este prestată munca."[25]

Marx afirmă în continuare: "Relaţiile sociale sunt strâns legate de forţele de producţie. Odată ce achiziţionează noi forţe de producţie, oamenii îşi schimbă modul de producţie. Odată cu schimbarea modului de producţie, prin schimbarea modului în care îşi câştigă existenţa, oamenii îşi schimbă toate relaţiile sociale. Moara manuală are relaţii cu boierul feudal; moara cu aburi are relaţii cu capitalistul industrial."[26] Apoi, Marx spune: "Există o creştere permanentă a forţelor de producţie, de destrucţie în relaţiile sociale, de formare a ideilor. Singurul lucru inamovibil este abstractizarea mişcării."[27]

Vorbind despre materialismul istoric formulat în *Manifestul Comunist*, Engels spune: "Producţia economică şi structura socială provenită imanent constituie fundamentul istoriei politice şi intelectuale al acestei epoci; …prin urmare, întotdeauna, de la disoluţia proprietăţii funciare comunale primitive, toată istoria a fost istoria luptelor de clasă, a luptelor dintre exploataţi şi exploatatori, a luptelor dintre clasele dominate şi clasele dominante, în diferitele faze ale dezvoltării sociale; …în prezent, această luptă a ajuns la stadiul în care clasa exploatată şi oprimată (proletariatul) nu se mai poate emancipa

---

[25] Karl Marx, *Capital*, vol.I, p.159
[26] Karl Marx, *The Poverty of Philosophy*, NY:International Publishers, p.92
[27] *Ibid*. p.93

faţă de clasa exploatatoare şi oprimantă (burghezia) fără ca, simultan, să elibereze odată pentru totdeauna întreaga societate de exploatare, opresiune şi lupte de clasă…"[28]

A treia caracteristică a producţiei este că apariţia unor noi forţe de producţie şi a unor relaţii de producţie corespunzătoare nu are loc separat de vechiul sistem, după dispariţia vechiului sistem, ci în cadrul vechiului sistem. Acest lucru nu are loc drept rezultatul deliberat şi conştient al activităţii umane ci are loc spontan, inconştient, independent de voinţa omului. Acest lucru se petrece astfel din două motive.

În primul rând, oamenii nu sunt liberi să aleagă un mod de producţie sau altul fiindcă, atunci când intră în viaţă, fiecare nouă generaţie găseşte forţele de producţie şi relaţiile de muncă care există deja, ca rezultat al activităţii generaţiilor precedente. Datorită acestui lucru, noua generaţie este obligată la început să accepte şi să se adapteze la tot ceea ce găseşte gata făcut în domeniul producţiei, pentru a fi capabilă să producă valori materiale.

În al doilea rând, atunci când oamenii îmbunătăţesc un instrument de producţie sau altul, un element al forţelor de producţie sau altul, ei nu îşi dau seama, nu înţeleg, nu se opresc să reflecteze la care rezultate *sociale* vor duce aceste îmbunătăţiri. Ei se gândesc numai la interesele lor cotidiene, la uşurarea muncii lor şi la tangibilul lor avantaj.

Atunci când unii membri din comuna primitivă au început, treptat şi şovăielnic, să folosească unelte de fier în locul uneltelor de piatră, ei desigur nu au ştiut şi nu s-au oprit să se gândească la rezultatele *sociale* la care putea duce această inovaţie. Ei nu au înţeles sau nu şi-au dat seama că schimbarea uneltelor de piatră cu uneltele de metal însemna o revoluţie în producţie care, în decursul timpului, a dus la regimul sclavagist. Intenţia lor era numai să-şi uşureze munca şi să-şi asigure un avantaj tangibil şi imediat. Activitatea lor conştientă era limitată la interesul lor cotidian şi personal.

Atunci când, în perioada feudală, tânăra burghezie din Europa a început să construiască mari fabrici pe lângă micile ateliere de ghildă, ei au promovat astfel forţele de producţie ale societăţii. Tânăra burghezie nu a ştiut şi nu a stat să se gândească la consecinţele *sociale* la care ar putea duce inovaţia lor. Tânăra burghezie nu şi-a dat seama sau nu a înţeles că această "mică" inovaţie ar putea duce la o reclasare a forţelor sociale, care urma să se termine cu o revoluţie orientată împotriva puterii monarhice, onorurile căreia burghezii le apreciau profund, precum şi împotriva nobilimii, la rangurile căreia aspirau burghezii cei mai importanţi. Tânăra burghezie dorea, pur şi simplu, să cauzeze scăderea preţului de producţie al obiectelor, să desfacă cantităţi mai mari de mărfuri pe pieţele din Asia şi din America nou descoperită şi să tragă profituri mai mari. Activitatea conştientă purtată de burghezie era în limitele restrânse ale acestui scop practic banal.

Atunci când capitaliştii ruşi, împreună cu capitaliştii străini, au introdus cu energie, pe scară mare, industria maşinilor în Rusia, fără să se atingă de regimul ţarist şi lăsând ţăranii la cheremul milostiv al proprietarilor funciari, bineînţeles că ei nu au ştiut şi nu au stat să se gândească la consecinţele *sociale* pe care mărirea forţelor de producţie le-ar putea avea. Ei nu şi-au dat seama sau nu au înţeles că acest mare salt în domeniul forţelor de producţie din societate ar putea crea capabilitatea proletariatului să efectueze o uniune cu ţărănimea şi să aducă la o revoluţie socialistă victorioasă. Ei doreau numai să extindă la maximum producţia industrială, să preia controlul asupra imensei pieţe locale, să devină monopolişti şi să extorcheze cât mai mult profit posibil din economia naţională. Activitatea lor conştientă nu s-a extins dincolo de limitele acestui scop practic banal.

În conformitate cu aceste afirmaţii, Marx spune: "În cadrul producţiei sociale din viaţa lor (i.e., în producţia materială pentru viaţa oamenilor – în original), oamenii intră în relaţii definite, indispensabile şi independente de voinţa lor; aceste relaţii de producţie corespund cu o fază definită a dezvoltării forţelor de producţie materială." [29]

Dar acest lucru nu înseamnă că schimbarea din domeniul relaţiilor de producţie şi tranziţia de la vechile la noile relaţii de producţie se petrec calm, fără conflicte şi răscoale. Din contra, o asemenea tranziţie se petrece, de obicei, prin răsturnarea revoluţionară a vechilor relaţii de producţie şi stabilirea unor noi relaţii de producţie. Până la o anumită perioadă, dezvoltarea forţelor de producţie şi schimbările din domeniul relaţiilor de producţie se petrec spontan, independent de voinţa oamenilor Dar lucrurile se petrec astfel până la un anumit moment, până când noile forţe de producţie în curs de dezvoltare ajung la stadiul necesar de maturitate. După maturizarea noilor forţe de producţie, relaţiile

---

[28] *Manifestul Comunist* în Karl Marx, *Selected Works*, vol. I, pp. 192 – 193, prefaţă la ediţia germană din 1883
[29] Karl Marx, Preface to *A contribution to the critique of Political Economy* in *Selected Works*, Vol.I, p.356

de muncă existente şi susţinătorii lor – clasele dominatoare – devin obstacolul insuperabil, care poate fi înlăturat numai prin acţiunea conştientă a noilor clase, prin acţiunile întreprinse cu forţă de către aceste clase, prin revoluţie. Aici se evidenţiază puternic *rolul excepţional de important* al noilor idei sociale, al noilor instituţii politice, al noii puteri politice, a căror misiune este să desfiinţeze cu forţa vechile relaţii de producţie. Noi idei sociale apar din conflictul dintre noile forţe de producţie şi vechile relaţii de producţie, din noile necesităţi economice ale societăţii. Noile idei organizează şi mobilizează masele, care devin o nouă armată politică. Masele creează o nouă putere revoluţionară pe care o folosesc pentru abolirea forţată a vechiului regim al relaţiilor de producţie şi pentru ferma stabilire a noului sistem. Procesul de dezvoltare spontan face posibilă acţiunea conştientă a oamenilor, dezvoltarea paşnică în locul răscoalei violente, evoluţia în locul revoluţiei.

Marx spune:"Prin forţa circumstanţelor, în decursul luptei sale cu burghezia, proletariatul este obligat să se organizeze drept clasă socială….Prin revoluţie, proletariatul devine clasa guvernatoare. În această calitate, proletariatul înlătură cu forţa vechile condiţii de producţie."[30] În continuare, Marx spune:

(a) "Proletariatul se va folosi de supremaţia sa politică pentru a smulge din posesia burgheziei, treptat, întreg capitalul, pentru a centraliza toate instrumentele de producţie în mâinile statului, adică în mâinile statului proletar organizat ca clasă guvernatoare şi pentru a face să crească totalul forţelor de producţie cât mai repede posibil." [31]

(b) "Forţa este moaşa oricărei societăţi gravidă cu o nouă societate".[32]

Iată formularea genială a esenţei materialismului istoric emisă de Marx în 1859, în prefaţa istorică a celebrei sale lucrări *O contribuţie la critica economiei politice*: " În producția socială a vieții lor, oamenii intră în relații definite, care sunt indispensabile şi independente de voința lor. Aceste relații de producție corespund cu o fază definită a dezvoltării a forțelor lor de producție materială. Suma totală a acestor relații de producție constituie structura economică a societății, baza reală pe care se înalță o suprastructură juridică și politică iar forme definite ale cunoaşterii sociale corespund cu ele. Modul de producție al vieții materiale condiţionează în general procesul vieții sociale, politice și intelectuale. Cunoaşterea oamenilor nu determină existenţa lor ci din contra existența lor socială determină cunoaşterea lor. Într-o anumită fază a dezvoltării lor, forțele de producție materiale ale societății intră în conflict cu relațiile de producție existente sau - ceea ce este numai o expresie legală a aceluiași lucru - cu relațiile de proprietate cu care acestea au muncit până la acel moment. Aceste relaţii se transformă din diferite forme de dezvoltare ale forţelor de producţie în cătușele lor. Atunci începe o epocă de revoluție socială. Odată cu schimbarea bazei economice, toată imensa suprastructură este transformată, mai mult sau mai puțin rapid. În cadrul evaluării acestor transformări, întotdeauna trebuie să fie făcută o distincție între transformarea materială a condițiilor economice de producție, care pot fi determinate cu precizia științei naturale și între transformările juridice, politice, religioase, artistice sau filozofice sau , pe scurt, transformările ideologice în care oamenii devin conștienți de acest conflict și de această luptă. Aşa cum opinia noastră despre un individ nu se bazează pe ceea crede el despre propria sa persoană, în mod similar, noi nu judecăm o asemenea perioadă de transformare prin propria noastră cunoaştere. Din contra, această cunoaştere trebuie explicată mai curând prin contradicțiile vieții materiale, prin conflictul existent între forțele de producție sociale și relațiile de producție. Nici o ordine socială nu dispare vreodată înainte de dezvoltarea tuturor forțele de producție din cadrul ei. Relaţii de producţie noi şi superioare nu apar vreodată înainte de maturizarea condiţiilor materiale, în cadrul vechii societăţi. Prin urmare, întotdeauna omenirea îşi stabilește numai scopuri pe care le poate atinge. Privind lucrurile mai de aproape, întotdeauna se va constata că scopul în sine apare numai când condiţiile materiale pentru împlinirea sa există deja sau cel puţin sunt în proces de formare."[33]

Acesta este materialismul marxist aplicat la viaţa socială, la istoria societăţii.

Acestea sunt principalele caracteristici ale materialismului dialectic şi istoric.

---

[30] *The Communist Manifesto* in Karl Marx, *Selected works*, v.I, p. 228

[31] *Ibid*. p.227

[32] Karl Marx, *Capital*, v.I, p.776

[33] Karl Marx, Preface to *A contribution to the Critique of Political Economy* in *Selected Works*, V.I, pp. 356-357

INDEX

BIBLIOGRAFIE

Campeanu P. & M.Vale, "The origins of Stalinism: From Leninist Revolution to Stalinist Society", *International Journal of Sociology*, v.15 (1985), pp. 3 -184

Furet F. & E.Nolte, *Fascism and Communism* , (Lincoln: University of Nebraska Press, 2001)

Geyer M. & S.Fitzpatrick (eds.), *Beyond Totalitarism: Stalinism and Nazism Compared*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009)
Gorlizki Y., (ed.), *The Political Disorders of Stalinism and National Socialism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009)

Kershaw I. & M.Lewin (eds.), *Stalinism and Nazism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)
Kowalski L., *Hell on Earth: Brutality and Violence under the Stalinist Regime*, (s.d., 2008)

Lewin M., "Aux prises avec le stalinisme", *Actes de la recherche en sciences sociales*, v.43 (1982), pp. 71 – 82
Lukacs G., "La véritable alternative: Stalinisme ou démocratie socialiste", *L'homme et la société*, v.79 (1986), pp. 95-106

Medvedev R., *Despre Stalin şi stalinism, consemnări istorice*, traducere M.Sipos, (Bucureşti: Humanitas, 1991)
Mises L.von, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*, (Auburn, Alabama: The Ludwig von Mises Institute, 2009)

Overy R., *The Dictators: Hitler's Germany and Stalin's Russia*, (London: Allen Lane, 2004)

Pisier-Kouchner E. (ed.), *Les Interprétations du stalinisme*, (Paris: PUF, 1983)

Reichman H., "Reconsidering Stalinism", *Theory and Society*, v.17 (1988), pp. 57-89
Rousso H. (ed.), *Stalinism and Nazism:History and Memory compared*, (Lincoln: University of Nebraska Press, 2004)

Tucker R.C., (ed.), *Stalinism: Essays in Historical Interpretation*, (NY: Norton, 1977)
Tucker R.C., *The Stalin Period as an Historical Problem*, Russian Review, v.46 (1987), pp.424-427

Tismaneanu V., *The Devil in History: Communism, Fascism and some lessons of the Twentieth Century*, (Berkeley: University of California Press, 2012)